

«Calafat» en procés de construcció d'una nau. La Marina Alta.

TALLAR: LLENGUA I ETNOLOGIA

Mª ROSER CABRERA GONZÁLEZ
Institut d'Estudis de La Marina Alta

El mot *tallar* és d'origen llatí, del verb *taleare*, amb el significat de tallar, estellar, partir ... derivat del llatí *talea*, rebrot, esqueix que es trasplanta, branca tallada per a trasplantar.

Del mot originari en sorgeixen una gran quantitat de derivats i compostos i una fèrtil sinonímia. No és d'estranyar la riquesa lingüística que prové d'aquest terme; els hòmens i dones al llarg del temps han necessitat moltes paraules per poder expressar l'acció de *tallar* que és, ha sigut i serà una constant en totes les cultures.

La riquesa semàntica del substantiu *tall* i del verb *tallar* és enorme amb un sentit real i figurat. Les nombroses matèries treballades pels artesans prenen la seua forma definitiva essent tallades. Cadascuna d'aquestes accions s'expressa mitjançant un verb que generalment origina substantius: *esporgar*, *l'esporgada*; *serrar*, *la serra*; *podar*, *la podadora*, *la podada*. Molts dels termes tradicionals s'han conservat quan la màquina ha substituït treballs realitzats per la mà de l'home: *serrar*, *la serra elèctrica*.

S'ha aplicat al vestit, al cos humà, als arbres; diem *una tallada de pa* o *una tallada de pernil*, *un tall en la roca*, *la talla com a forma i estatura d'un objecte*, d'un moble, d'un ésser viu; *tallar un camí* és acurtar-lo...

El terme *tallar* no sols és patrimoni de la cultura material i així observem expressions amb sentit figurat com *tallar una conversa*, *tallar la febre* o "quedar-se" *tallat*.

Al llarg d'aquest article analitzarem els mots *tall* i *tallar* des del punt de vista morfològic i sintàctic i també els aspectes semàntics que contribueixen a la

formació dels mots: la sinonímia i el llenguatge figurat...

Els substantius, adjectius, verbs i frases fetes, amb noms primitius o derivats, simples o compostos, unitats lèxiques del llenguatge real o figurat ens respondran a les preguntes de QUI, QUÈ, COM, QUAN, ON TALLA?

Aixada i mànec d'aixa (reconstrucció).

Totes les accions

relatives al tall tenen uns agents executors (corretgers, fusters, tonellers, mestres d'aixa, ferrers, llanterners, metges...) que treballen unes matèries potenciables a ser tallades (el cuiro, la fusta, el vidre, el teixit, el ferro, la llauna, la carn...). Ho realitzen amb el seu cos, principalment amb les mans, però ajudats de diverses eines (serres, coltells, ganivets, tisores, navalles, bisturís...) amb les quals efectuen l'acció. El temps, és a dir, l'època de tallar, en l'agricultura i la indústria tradicional era un factor molt important tractant-se de matèria viva. Així, per tallar les canyes el millor moment era la lluna de gener; per *podar* "a l'Advent" quan la planta no té ni raïm, ni fulles, ni brots; *empeltar*, a febrer; *esporgar* els arbres a l'Advent. Finalment, els espais on tenen lloc les diferents fases de l'acció de tallar poden estar emplaçats a l'aire lliure o en espais tancats i sobre diferents objectes (al camp, a l'obrador, sobre un banc de treball, sobre un tallador...)

.....

Seleccionem dues de les nombroses definicions possibles del mot *tallar*:

- «Destruir la continuïtat d'una cosa fent-hi entrar un instrument de vora afilada»

- «Interrompre, deturar o impedir el pas d'una cosa.»

La significació d'aquestes definicions abasta una gran quantitat de paraules diferents cadascuna de les quals té la seua particularització. Davant la necessitat de crear elements lèxics nous, com és el cas que ens ocupa, la manera més comuna és la utilització de mecanismes morfològics per derivació i composició. Les regles morfològiques permeten la combinació de radicals i afixos i de radicals amb radicals per a formar noves unitats lèxiques derivades o compostes.

La derivació

Potser per prefixació o per sufixació. Entre els nous mots, derivats de *tall* i de *tallar*, uns han afegit un prefix i altres un sufix.

Derivats per prefixació, formats per un prefix i el mot tall/ar:

Hem seleccionat alguns d'aquests derivats a manera d'exemple:

- *Atall*: Drecera.

- *Atallar*: Acurtar el camí.

- *Destall*: Vid. *estall*.

- *Detall*: Part d'un tot. Particularitat.

- *Detallar*: Referir amb tot el detall. Particularitzar.

- *Entallar*: Ajustar una peça de vestir a la forma del cos que ha de portar-la.

- *Entretallar*: Fer talls discontinus.

- *Estall*: Treball a preu fet.

- *Estallador*: Vid. *trestallador*.

- *Estallar*: Tallar el pas o comunicació.

- *Retall*: Un tros sobrant de paper, de roba, cuir, metall... que resulta de retallar alguna d'aquestes matèries.

- *Retallable*: Figura dibuixada en un paper o una cartolina que els xiquets retallen per fer joguets.

- *Retallar*: Tallar el paper, la tela, etc. seguint els contorns d'una figura que hi ha sigut dibuixada, brodada, etc.

- *Trestallador*. Post que es posa com a comporta per a tancar i obrir el pas a l'aigua dins una sèquia, canal, porta, etc.

Derivats per sufixació formats pel mot *tall* i els sufixos: *-a,-at/ada, -ant, -dor, -allament, -er, -ent...*

- *Talla*: a) Acció i efecte de *tallar*: els arbres, objectes... b) Alçada o estatura d'una persona o un animal (de bona talla o més alt que baix, de mitja talla (mitjancera, ni alt ni baix).

- *Tallada*: Tros tallat d'una cosa, sobretot de carn, de peix o d'una fruita carnosa. *Una llesca de pa...*

- *Talladeta*: Derivat diminutiu de *tallada* (arrop amb *talladetes* de carabassa).

- *Tallador*: a) Dit de la persona que *talla*: el carnisser, el llenyataire, el sastre, el que talla les pells i les peces que han de formar les sabates, el cantoner que talla pedra d'una pedrera... b) Instrument que serveix per a tallar: eina de ferrer, eina de tall circular per tallar cosa redones, comporta d'una séquia o canal... c) Lloc on es talla alguna cosa: cambra on els sastres tallen els vestits, post on es talla la carn, les verdures o altres coses...

- *Talladora*: Dona que té per ofici tallar (en els oficis de sastreria, sabateria...).

- *Talladota*: Derivat augmentatiu de *tallada*.

- *Tallant*: L'adjectiu participial *tallant* se substantiva i és emprat principalment com a eina de diferents oficis. Generalment és una fulla de metall ampla i amb tall per a tallar coses donant colp: carnisser, ferrer, llauradors. Nom de diversos instruments o ferramentes emprats per a tallar: el coltell d'un carnisser, l'eina per a rebaixar pedres, el tallador del ferrer...

- *Tallarilina*: Tireta de pasta de fideus retallada.

- *Tallaruca*: Derivat despectiu de *tallada*.

- *Tallat*: Café amb un poquet de llet

- *Talló*: Derivat augmentatiu de *tall*. Quan la capa és més gruixa del que és normal. Llesca o part tallada d'una cosa comestible, especialment de meló.

- *Tallista*: Persona que fa obres de talla.

- *Trestallador*: Post per a tancar i obrir el pas a l'aigua en una séquia, etc.

La composició:

Els compostos seleccionats estan formats per l'adjunció d'un radical nominal al radical verbal *talla*:

- *Tallaarròs*: Insecte que fa galeries subterrànies.

- *Tallacames*: Papaorelles.

- *Tallacebes* : Cadell.

- *Tallaferro*: Eina del ferrer.

- *Tallahams*: El peix conegut per golfàs *Pomatomus saltator*. És molt temut pels pescadors per la seua habilitat per a tallar el fil de l'ham. Curiosament els mariners de Dénia el coneixen per la denominació de *tallahams* i a Moraira a tan sols uns quilòmetres de Dénia se li denomina *serra* per les seues dents que recorden una serra.

- *Tallamar*: Peça o conjunt de peces que tenen per finalitat tallar l'aigua i facilitar el camí de la nau.

- *Tallaungles*: Alicates menudes per tallar les ungles.

c) Unitats lèxiques amb sentit figurat:

- *Anar al tall*: Allà on sega, trau pedra, etc. una colla de treballadors.

- *Fer un fred que talla*: Fer un fred molt gran.

- *Tallar el bacallà*: Fer la seua voluntat sense oposició.

- *Tallar el preu*: Fixar el preu en la subhasta del peix

- *Tallar l'aigua* : a) Avançar una embarcació dins l'aigua. b) Impedir que l'aigua continue fluint.

- *Tallar la digestió*: Impedir la digestió per efecte d'una beguda, d'un bany, etc.

- *Tallar la febre*: Fer que la febre no augmente més i que la temperatura torne al seu valor normal.

- *Tallar un escrit, una representació*: Suprimir fragments.

- *Tallar una conversa*: Interrompre.

- *Tallar-se* : a) Fer-se clivelles. b) Aturar-se, paraitzar-se.

- *Tallar-se una emulsió*: Separar-se en una emulsió la part sòlida de la part líquida. (la llet, l'allioli).

- *Tallat/ada amb el mateix patró* : quan és de la mateixa manera, igual.

- *Vendre o comprar al detall*: En petites quantitats.

d) Sinònims parcials

La sinonímia absoluta és molt difícil trobar-la. Generalment es tracta de sinònims parcials. Hem seleccionat algunes de les accions que es realitzen amb determinades eines i que hem considerat sinònims parcials, perquè totes tenen en comú l'acció de tallar, però l'ofici del subjecte, la matèria, la manera de tallar etc. necessiten de nous termes per a diferenciar-ne les unes de les altres.

l) Algunes accions agrícoles que s'executen tallant :

- *Birbar*: Tallar o arrabassar les herbes que creixen dins el sembrat, principalment en els camps d'arròs, i el perjudiquen.

- *Collir*: Recollir fruita i verdura com les carxofes, les albargines, les pebreres, el raïm, les taronges..., tallant-la. Moltes altres fruites i verdures es cullen amb les mans.

- *Empeltar*: Acció d'ajuntar dues o més parts de plantes diferents de manera que el conjunt es comporte com una sola planta.

- *Esporgar o netejar els arbres*: Podar els arbres.

- *Desmondar*: Podar els ceps.

- *Estisorar*: Tallar amb unes estisores especials els grans roïns del raïm, una vegada tallat.

- *Llaurar*: Fer solcs a la terra amb la rella del forcat.

- *Podar*: Tallar i llevar les branques velles o sobreres d'un arbre.

- *Segar*: Tallar les messes o l'herba amb la falç o una altra eina semblant.

- *Talar*: Tallar arran de terra els vegetals.

- *Tallar el raïm*:. Collir el raïm.

- *Trillar*: Tallar i trossejar la palla damunt l'era.

- *Veremar*: Vid. *tallar el raïm*.

Les principals eines agrícoles que serveixen per tallar a mà són:

Aixada de fulla ampla, aixada de ganxos, aixadeta, corbella, corbellot, destral, destraleta, empeltador/a, esporgadora, estisores de podar, estisores d'estisorar, falç, falçó, falçonet, llegona, navaixa, navaixa d'empeltar, rella del forcat, sabre, tall, tisoretetes, trill...

2) Algunes accions que executen els artesans tallant:

- *Buidar*: Fer una cavitat a un objecte, traient-ne una part de la matèria que el compon.

- *Capolar*: Tallar en trossos menuts.

- *Esquilar*: Tallar arran el pèl, la llana, etc.

- *Fendre*: Dividir una cosa en dues o més parts per ruptura o per tallament.

- *Guillotinar*: Tallar amb la guillotina el paper, cartó, etc. en les impremtes i obradors d'enquadernació.

- *Rebaixar*: Disminuir el gruix o l'altura d'una cosa.

- *Retallar*: Tallar el cuir, la fusta o qualsevol altra matèria sobrerera.

- *Ribotejar*: Passar el ribot per rebaixar un objecte.

- *Serrar*: Tallar fusta, pedra, ferro, ossos, etc. amb una serra o instrument anàleg, i generalment armat de dents.

- *Tallar la mel*: Treure les bresques del rusc amb la talladora, per aprofitar la mel i la cera.

- *Trinxar*: Tallar a trossos la carn o altre menjar per servir-lo.

- *Vogir*: Retallar, llevar amb un instrument de tall el contorn d'una cosa.

Entre les eines utilitzades per realitzar les accions anteriors, totes elles eines de tall, hem fet la següent selecció:

Aixa, bordó o voretador, birbador/a, capolador, cisalla, coltell, guillotina, gúbia, màquina de tallar, navaixa o tallant, puntacorrent, rebaixadora, ribot, serra ampla, serra estreta, serra de vogir, tallador de ferro, tallador/a, tisores, ungeta, verduc, xaflant, xolladora...

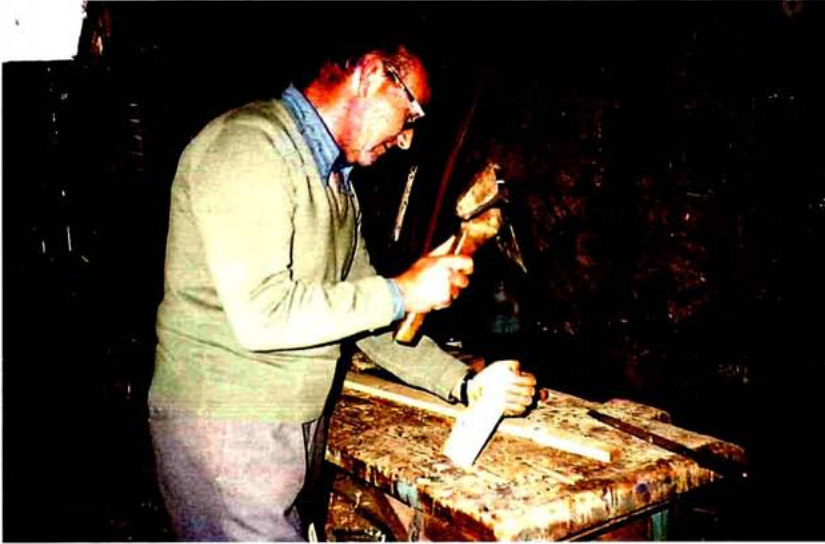
.....

Aquesta mostra representativa, emprada principalment per llauradors i

artesans, manifesta la riquesa de mots al voltant d'un étim, extraordinària des d'un punt de vista morfològic, formats per derivació i composició i molt extensa a partir del camp semàntic *tallar*. No és estrany aquest fenomen si considerem el gran nombre d'agents o subjectes que realitzen aquesta acció sobre una determinada matèria, amb la posterior transformació, després d'un laboriós treball: la fusta i el ferro convertits en tonell; el couro en un corretjot, la llauna en un setrill, el fang en un cànter...

I així el fuster, toneller, mestre d'aixa, calafat, llanterner, sastre, corretger, sabater, ferrer, carnisser, tallista, escultor, esquilador... són alguns dels moltíssims oficis que necessiten *tallar*. Entre les eines emprades per tallar, algunes de les citades anteriorment són comunes a diferents oficis com ganivets, tisores, destrals, amb nombroses variants de grandàries i classes ben diferents; altres són específiques per realitzar una determinada acció, eines o ferramentes molt diverses, adaptades per al treball que han de realitzar; en altres casos una mateixa eina és utilitzada per artesans de diferents oficis però de forma diferent. És el cas de l'aixa, eina que utilitza el mestre d'aixa (constructor de carros), el toneller i el calafat (fuster de ribera, constructor de barques); en els tres oficis es treballa la fusta corbada, però cadascú la utilitza de forma diferent... També existeixen alguns oficis, on la matèria permet ser tallada sense eina, com el terrisser que talla les seues peces de fang, quan treballa amb el torn, amb un simple fil d'aram.

Entre les matèries aptes per a tallar mereixen un tractament diferent els arbres i les plantes molt nombroses i de característiques ben diferents a la resta de les matèries. els encarregats de tallar-les: els llenyaters, els llauradors... han sigut sempre respectuosos i els han donat un tractament d'ésser viu. En l'actualitat els fusters, tonellers, mestres d'aixa, etc., és a dir, tots els que treballen amb la fusta es lamenten de la gran diferència en el tractament que se li dona actualment i el que se li concedia en èpoques anteriors, quan no hi havia un domini de la màquina

Fuster treballant amb l'aïca.. La Marina Alta.

sobre la mà de l'home. La seua queixa es fonamenta principalment en el moment de tallar-la, sense respectar l'època i les llunes. Una altra de les diferències és el temps d'assecat una vegada tallada. Tots els artesans coincideixen en la importància de deixar assecat bé la fusta abans de treballar amb ella. Hui no es respecta aquesta

norma bàsica segons ells. El resultat és molt negatiu.

És sorprenent l'extens lèxic procedent de l'acció de tallar, però no és inexplicable. Els mots que han anat apareixent pertanyen a una cultura popular tradicional quasi desapareguda i hem observat que per dura que parega una matèria l'home ha trobat el procediment per fragmentar-la i transformar-la en un objecte. Tot ha canviat molt ràpidament al final del segle XX i fonamentalment les noves tecnologies han modificat moltes de les formes de vida. Han canviat els oficis i les professions, és a dir, els executors de les accions; han aparegut noves matèries com els plàstics, la fibra de vidre o el PVD; s'han inventat màquines revolucionàries que treballen durant interminables hores tot l'any. Els obradors, emplaçats en els carrers dels pobles i de les ciutats, s'han convertit en enormes naus emplaçades en polígons industrials, allunyats de les poblacions i edificats en anteriors terrenys agrícoles, on l'ésser humà treballa tensament en cadena..Com veiem els canvis són extraordinaris, però les preguntes QUI TALLA?, QUÈ TALLA?, COM TALLA?, QUAN TALLA?, ON TALLA? continuen tenint una resposta.